

Erev Shabbos – when to leave work

My friend Reuven recently told me that work has been so hectic that he has been staying until midnight every night, just to stay on pace; and, that's after getting into work at around 7:00am, working straight through the day, and taking only a short break for Mincha and eating meals at his desk.

Other than the problems of not seeing his family, and missing Minyan and his Chavrusa, he related that on a recent Erev Shabbos he had to take car service home since he could not make it in time for the start of Shabbos if he took the train. Six minutes to sunset (*Shkiah*), he saw that there was no way he'd make it home in time for Shabbos, which was going to start whether he was ready or not. He had the car pull over, asked the driver to hold onto his stuff until after Shabbos, and began his walk home (within the *Tchum*¹).

Unfortunately, this situation is: Not Good!

1. When is the latest time one should leave work, to insure that you don't cut it too close?
2. How does one explain to his or her boss about the need to leave early on Erev Shabbos, and how does one deal with an employer who is not sensitive to this need?

There are a number of related issues we'll cover in discussing this topic:

1. זמן תחילת שבת
2. ביטול עשיית מלאכה בערב שבת
3. ביאור דברי חז"ל: העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה "אינו רואה סימן ברכה"
4. על מה יש לסמוך להקל

#1 - זמן תחילת שבת

רמב"ם הלכות שבת (פרק ה הלכה ג)

1. המדליק צריך להדליק מבעוד יום קודם שקיעת החמה, וכו'.

משנה ברורה (סימן רס"א ס"ק כג)

2. יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה אחר שהחמה נתכסה מעינינו, ואפילו מלאכת מצוה כגון הדלקת הנרות לסעודת שבת ג"כ יזהר מאד לגמור הדלקתם קודם שתשקע החמה דלאח"כ הוא בכלל בה"ש. ולכתחלה אין להמתין עד הרגע האחרון רק יקדים הדלקתם משעה שהשמש בראשי האילנות כדלקמן. ומי שמחמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה קודם שקיעה אשרי לו דהוא יוצא בזה ידי שיטת כל הראשונים.

---

¹ The *techum shabbos* is the boundary beyond which one must not walk on Shabbos, which is 2000 cubits outside the city limits.

#2 – ביטול עשיית מלאכה בערב שבת

שלוש תקיעות בערב שבת להבטיל את העם ממלאכה

משנה - סוכה נג, ב

3. אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפין על ארבעים ושמנה, וכו'. ובערב שבת היו מוסיפין שש: שלש להבטיל את העם ממלאכה, ושלוש להבדיל בין קדש לחול.

רש"י (שם)

בין קודש לחול - כשקדש היום, להודיע שחשכה, ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה.

שבת לה, ב

4. תנו רבנן, שש תקיעות תוקעין ערב שבת (רש"י "שש תקיעות" - אף התרועות במנין, דסדר שלהן תקיעה תרועה ותקיעה): ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה - להבטיל עיר וחנויות, שלישית - להדליק את הנר, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: שלישית לחלוץ תפילין (רש"י - והדלקת נר ברביעית). ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע (הרי שש תקיעות) ושובת (רש"י - חל שבת עליו).

5. רש"י (שם)

1# - להבטיל ממלאכה שבשדות - ויהא להן שהות ליכנס לעיר.
2# - "להבטיל העיר" - ממלאכה. "והחנויות" - ממקח וממכר.

[שאלה – למה היו צריכים שתי התקיעות הראשונות, תקיעה הראשונה "להבטיל את העם ממלאכה שבשדות" ותקיעה השנייה "להבטיל עיר וחנויות". למה צריכים להבטיל את העם שבשדות קודם, ולא להבטיל כולם בתקיעה אחת? יש שתי אפשרויות: או משום שיש לעם שבשדות סוג מלאכה אחרת שממנה צריכים להפסיק יותר מוקדם בערב שבת, או משום שהעבודה שבשדות יותר רחוק מבתיהם ולכן צריכים יותר זמן להגיע לביתיהם לפני שבת.]

לפי פירוש רש"י, טעם הדבר הוא משום שהעם שבשדות יותר רחוקות מבתיהם, וז"ל: "להבטיל ממלאכה שבשדות - ויהא להן שהות ליכנס לעיר". וראה לדבר שאין הטעם משום שעשו "מלאכה" בשדות ורק "מקח וממכר" בעיר ממה שכתב רש"י מפורש שאף בעיר עצמה עשו "מלאכה", ומ"מ רק הצטרכו להבטיל ממלאכתם בעיר בתקיעה השנייה, וז"ל: "להבטיל העיר" - ממלאכה. "והחנויות" - ממקח וממכר.]

Lesson #1 – based on the time lag time between tekiah #1 and #2

הזמן שצריך להבטל ממלאכתו לפני תחילת שבת משתנה לפי ריחוק מקום העבודה מהבית.
Need to allot time to the commute

שבת לה, ב

6. תנא דבי רבי ישמעאל, שש תקיעות תוקעין ערב שבת: התחיל לתקוע תקיעה ראשונה - נמנעו העומדים בשדה מלעדור ומלחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדות, ואין הקרובין רשאים ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד, ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין. התחיל לתקוע תקיעה שניה - נסתלקו התריסין ונגעלו החנויות, ועדיין חמין מונחין על גבי כירה וקדירות מונחות על גבי כירה. התחיל לתקוע תקיעה שלישית - סילק המסלק, והטמין המטמין, והדליק המדליק. ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת.

based on the time lag time between tekiah #2 and #3 – Lesson #2

צריך להבטל ממלאכתו שיהיה מספיק זמן להכין לשבת.
even with a close commute, need to leave time to get home and prepare for Shabbos.

based on the time lag time between tekiah #3 and #4 – Lesson #3

יש להוסיף על הקודש מהחול, כפי שפירש רש"י בד"ה "להדביק פת בתנור" – ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה, שהיו ממהרים התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש.
With tekiah #4, it's Shabbos. Tekiah #3 tells us to wrap everything up, and light candles, so there's time for Tosefes Shabbos after lighting, but before sunset.

זמני התקיעות

7. [שאלה - מהם הזמנים לתקיעות אלו, שלכאורה מזה נלמד מתי צריכים להבטל מלעבוד בערב שבת ולחזור הביתה?]

רמב"ם (הלכות שבת פרק ה הלכות יח - כ)

8. כל מדינות ועיירות של ישראל תוקעין בהן שש תקיעות בע"ש, ובמקום גבוה היו תוקעין כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה. תקיעה ראשונה תוקע אותה במנחה, והשלישית קרוב לשקיעת החמה.

ערוך השולחן (אורח חיים סימן רנו סעיף ב)

9. כיצד סדר התקיעות, כתב הרמב"ם שם שהיה תוקע במקום גבוה כדי להשמיע בכל העיר ואחורי העיר. [1#] תקיעה ראשונה היתה אחר מנחה גדולה ובתקיעה ראשונה נמנעו העם שבשדות מלחרוש ומלעדור ומלעשות כל מלאכה שבשדות ואין הקרובים רשאים ליכנס להעיר עד שישמעו הרחוקים ויכנסו כולם כאחת כדי לא לבא לידי חשד. [2#] תקיעה שנייה היו תוקעין בזמן מנחה קטנה והיינו שתי שעות ומחצה (מג"א) קודם הלילה נועליו החנויות (גמ' שבת לה, ב) ובעלי מלאכות שבעיר מפסיקין מלעשות מלאכתן. [3#] ואח"כ באיזה משך תוקעין תקיעה שלישית ואז סילקו הקדרות מהכירות המוכנים לאכילת הלילה והטמינו בהטמנה הקדרות שהוכנו על למחר והדליקו הנרות ואח"כ שוהין מעט כדי לצלות דג קטן, ותוקעין ג' תקיעות והיינו תקיעה ותרועה ותקיעה ומקבלין שבת.

מרכבת המשנה (הלכות שבת פרק ה הלכה כ) ביאר בדברי הרמב"ם:

10. "תקיעה ג' קרוב לשקיעת החמה", ר"ל קודם השקיעה בכדי שיעור צליית דג קטן דמשקיעת החמה מתחיל תכף בין השמשות ואין מדליקין את הנר בין השמשות.

נמצא זמני התקיעות על פי הנ"ל:

1. תקיעה ראשונה היתה אחר מנחה גדולה
[בשש וחצי שעות – לעם שבשדות]

2. תקיעה שנייה היו תוקעין בזמן מנחה קטנה
[בתשע וחצי שעות – לחנויות ובעלי מלאכה בעיר]

3. תקיעה שלישית קרוב לשקיעת החמה
[קרוב לשקיעה - למלאכה שנעשה בבית]

יסוד העיקרי – we need to leave sufficient time to get home and prepare for Shabbos

בתקופת הרמ"א - במקום התקיעות, היה מכריז ש"צ להכין עצמן לשבת

שולחן ערוך (אורח חיים סימן רנו סעיף א)

11. כשהיו ישראל בישובן, היו תוקעין בע"ש שש תקיעות, כדי להבדיל את העם מן המלאכה. הגה: ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז ש"צ להכין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום (משנה ברורה שם ס"ק ב - כדי שלא יבואו ישראל לידי חילול שבת).

משנה ברורה (אורח חיים סימן רנו ס"ק א) [חילק דיני ביטול מלאכה והכנה לשבת לשלושה]

[1# - על כל בני העיר – חצי שעה קודם שקיעה]

12. סמוך לשבת כחצי שעה - היינו חצי שעה קודם שנתכסה השמש מאתנו וזהו הכרזת הש"ץ על כל בני העיר שיראו להכין עצמם לשבת.

[2# - לבעלי מלאכות – שעה ורבע קודם שקיעה]

13. ולבעלי מלאכות ראוי לשלוח איש לבטל אותן ממלאכתן מקודם דהיינו שתי שעות ומחצה קודם צאת הכוכבים שהוא זמן מנחה קטנה וכנ"ל בסימן רנ"א (מ"א), וזהו לערך שעה ורבע קודם שנתכסה השמש.

שער הציון (סימן רנו ס"ק ב)

14. ובעונותינו הרבים, נתפשט המנהג בכמה מקומות שעושים עד סמוך לשקיעה, וזהו מצד שרובם עניים וצריכים המעות ליפות את השבת, וזה לא נוכל למחות בידן (וכנ"ל בסימן רנ"א), אבל באמת אם אינו דחוק לזה יזהר מזה.

[3# - לבעלי החנויות – כמו שעה קודם שקיעה]

משנה ברורה (שם)

15. עוד כתב הרמ"א דראוי לבעלי החנויות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת (שער הציון ס"ק ג - היינו, שעה קודם השקיעה, וזהו גם כן בערך הנ"ל) [1#] כי גדולה המכשלה שלפעמים בא שר אחד ונמשך המו"מ עד שחשיכה ממש. [2#] ומלבד זה כפי הרגיל שהנשים כשבאות מהחנויות רוחצות ולובשות בגדי שבת קודם הדלקת הנרות ואם יתאחרו מלצאת יבואו ח"ו לספק חילול שבת ובפרט בימים הקצרים, ע"כ מהנכון מאד שיקדימו לצאת.

16. [נמצא דלפי דברי המשנה ברורה, יש לבעלי מלאכות ובעלי חנויות להבטל ממלאכתן בערך שתי שעות ומחצה קודם "צאת הכוכבים" שהוא זמן מנחה קטנה, וזה בערך שעה ורבע קודם שקיעת החמה].

בתקופת הרמ"ב וע"ש - במקום להכריז, היו שולחים אנשים לזרז סגירת החנויות

[בתקופת הרמ"ב וערוך השולחן, שהיה אי אפשר להכריז כמו שעשו בימי הרמ"א, היו שולחים אנשים לשוק כדי לזרז סגירת החנויות]

משנה ברורה (אורח חיים סימן רנו ס"ק ב)

17. בקהלות גדולות מאד שא"א להכריז נכון מאד שימצאו אנשים המתנדבים בעם לילך ולזרוז בכל רחובות קריה ע"ד סגירת החנויות והדלקת הנרות, וכעת נמצא כן בכמה עיירות גדולות חבורות קדושות המיוסדות על השגחת השבת ואשרי חלקם כי הם מזכים את ישראל לאביהם שבשמים ויזכו עבור זה המתחזקים תמיד במצוה זו לבנים גדולי ישראל.

ערוך השולחן (אורח חיים סימן רנו סעיף ג)

18. כתב רבינו הרמ"א שנהגו בקהלות קדושות דשעה סמוך לשבת מכריז הש"ץ להכין עצמן לשבת והוא במקום התקיעות בימיהם וכן ראוי לנהוג עכ"ל. ועכשיו גם זה א"א, אך אנו שולחין איש מיוחד לגרש מהשוק ומהחנויות כי יש בזה גודל המכשלה שע"פ רוב לעת ערב מעשה השטן גורם שיבואו לקנות וצריך לזה התחזקות הרבה וברור הוא ששבת קדש משלמת להזהירים בה.

If something is going to go wrong, it's likely going to happen Erev Shabbos.
Try to schedule meetings, lunches, long calls, etc. for other days of the week, or for Friday mornings (if necessary).

רואה עוד במשנה ברורה (שם ס"ק א)

19. ואודות קבלת שבת ג"כ יש קלקול שרוב העם יש להם היתר בטעות שכל עוד שלא אמרו ברכו או קבלת שבת כפי הנהוג בימינו עושין כל הצריך להם לשבת אף על פי שהוא לילה ממש, וע"כ יש להקדים לקבל שבת ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא אם הגיע זמן של קבלת שבת כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו.

3# - העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה**פסחים נ, ב**

20. תניא: העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה - אינו רואה סימן ברכה לעולם.

[נחלקו הראשונים בדברי הגמרא "העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה" אם מיירי במנחה גדולה (שהוא בשש שעות ומחצה) או במנחה קטנה (שהוא בתשע שעות ומחצה)].

שולחן ערוך (אורח חיים סימן רנא סעיף א)

21. העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה.

ט"ז (אורח חיים סימן רנא ס"ק א)

22. לענין הלכה כיון דאין כאן איסור אלא לטיותו דאין בו סימן ברכה הסומך על רש"י [שביאר בגמרא שם "מן המנחה" תשע שעות ומחצה] לא הפסיד הברכה ח"ו.

מגן אברהם (סימן רנא ס"ק ד)

23. מנחה גדולה - היינו בשש ומחצה וצ"ע דאמר"י בשבת לה, ב תקיעה שניה היתה להבטיל העיר וחניויתה, והטור כתב (סי' רנ"ו) תקיעה ראשונה היתה במנחה ואפי' את"ל דהיתה במנחה גדולה מ"מ שניה היתה הרבה אחר מנחה גדולה ש"מ שהיו עושין אח"כ, וכ"ו, לכן נ"ל כמ"ד מנחה קטנה.

איזה מלאכה לא נאסרה בזמן מנחה

טור (אורח חיים סימן רנא)

24. העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה דהיינו מו' שעות ומחצ' ולמעלי' אינו רואה סימן ברכה. כתב אבי העזרי דוקא העושה מלאכה להשתכר אבל מתקן הוא בגדיו וכליו לצורך שבת וי"ט, ומשמע מסוף דבריו שאפי' אם אינו עושה להשתכר אם אינו עושה לצורך שבת אסור. וכתב א"א הרא"ש ז"ל וכן מי שכותב לעצמו ספרים דרך לימודו מותר כל היום.

בית יוסף (אורח חיים סימן רנא)

25. ומ"ש רבינו ומשמע מסוף דבריו וכו'. כלומר דתרתני בעינן שהיא מלאכה שאינה להשתכר ושתהיה לצורך שבת. ומיהו משמע לי דבגדיו וכליו לאו דוקא דהוא הדין לבגדי חבירו וכליו שמוותר לתקן לצורך שבת כל שאינו נוטל עליהם שכר.

שולחן ערוך (אורח חיים סימן רנא סעיף א)

26. העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה. הגה: ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי (מ"ב ס"ק ד' דרך עראי" - היינו אפילו בשכר), לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי (ב"י בשם א"ז).

תוקף הענין

ט"ז (אורח חיים סימן רנא ס"ק א)

27. לענין הלכה כיון דאין כאן איסור אלא לטיותו דאין בו סימן ברכה הסומך על רש"י לא הפסיד הברכה ח"ו.

פרי חדש (סימן תצו ס"ק יח)

28. מסתפק הפרי חדש אם כל הני מאמרי חז"ל דאמרו "אינו רואה סימן ברכה", היינו דאין שום נדנדו איסור, או שיש גם איסור, וחושב שם הרבה ענינים, אלו דאין בהם שום סרך חשש איסור, ואלו שיש בהם גם חשש איסור.

משנה ברורה (סימן רנא ס"ק ה)

29. יש לזהר בזה מאד כי משמע מכמה פוסקים דמלבד דאין רואה סימן ברכה יש חשש איסור בזה (פמ"ג).

ביאור הלכה (סימן רנא)

30. העושה מלאכה וכו' - ואיסורא נמי אית בזה רק שאינו חמיר האיסור כשארי איסורי שבות שהיה חייב ע"ז מכת מרדות כן איתא ברמב"ם (פ"ח מהלכות יום טוב) ובסמ"ג וכן איתא באו"ז, ונראה שמקורו הוא מהא דפסחים ר"פ מקום שנהגו ע"ש.

משנה ברורה (סימן רנא ס"ק ב)

31. "אינו רואה סימן ברכה" - מאותה מלאכה שאף שירויח במקום זה יפסיד במקום אחר.

4# - על מה סומכים לעשות מלאכה בזמן מנחה קטנה

בית יוסף (אורח חיים סימן רנא)

32. תרתי בעינן שהיא מלאכה שאינה להשתכר ושתהיה לצורך שבת.

[אך, יש אנשים המקילים בזה ועושים מלאכתם בזמן מנחה קטנה ואפילו בשכר, ולכן יש לעיין על מה סומכים להקל בזה.]

1# - אנשי ביתו מכינין צרכי שבת

ביאור הלכה (סימן רנא)

33. ויש מפרשים מנחה קטנה - עיין במ"א שמשכים לדעה זו, ומ"מ משמע מיניה דפועלי שדה צריכין לשבות במנחה גדולה ומבאר בזה מה שכתב הרמב"ם דתקיעה ראשונה שמרמז על הפועלים שיפסקו מלאכתן (כבשבת לה, ב) צריך להיות במנחה.

והנה בזמנינו לא נהגו ככה ואפשר דהטעם הלא הוא כדי שיבאו לעיר ויכינו צרכי שבת ובזמנינו כ"א מהפועלים אנשי ביתו מכינין צרכי שבת, וכו'. ומ"מ כל י"ש יראה לפסוק ממלאכתו שבשדה עכ"פ בזמן מנחה קטנה (אם לא שהוא דבר האבוד דאז לא עדיף מחוה"מ) ורבים מחמירים אף ממלאכתו שבבית.

ערוך השולחן (אורח חיים סימן רנא סעיף ד)

52. ויש להתפלא מה שבזמנינו אין הבעלי מלאכות מבטלין מלאכתן עד קרוב להשקיעה ומעולם לא שמענו למחות בידם!! ואולי זהו מדוחק הפרנסה... ועוד י"ל דהטעם דביטול מלאכה הוא מפני שצריך להכין לשבת ועכשיו הנשים מכינות הכל.

2# - צריך לצרכי שבת לענגו

שולחן ערוך (אורח חיים סימן רנא סעיף ב)

34. לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, מותר כל היום. הגה: וה"ה בגדי חבירו אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר (ב"י).

משנה ברורה (סימן רנא ס"ק ה)

35. ואינו נוטל שכר - ואם הוא עני שאין לו מה יאכל שרי (כדלקמן ס"ס תקמ"ב) לענין חוה"מ, וה"ה כל המלאכות המותרות בע"פ ובחוה"מ מותרות בע"ש (אחרונים). ואפילו יש לו לחם רק הוא צריך לצרכי שבת לענגו בבשר ודגים ומשקין טובים ג"כ יש לומר דשרי.

3# - דבר האבד

ביאור הלכה (סימן רנא)

36. ואינו נוטל עליו שכר - ואם הוא רואה שאם לא יביא לו הבגד על שבת יפחות לו משכירותו מכפי מקח הנהוג לזה או שמכאן ולהבא לא יתן לו להשתכר אפשר דהוא בכלל דבר האבוד, וכעין מה דאיתא לענין חוה"מ (בסימן תקל"ט סיי"ג) עיי"ש.

[ויש להאריך במה נחשב דבר האבד ומה אינו נחשב דבר האבד, אבל אין זה מקומו.]

4# – בשעת הדחק, יוכל לגמרו

ביאור הלכה (שם)

37. ויש עוד טעם להתיר דעת הר"י בע"פ דאם התחיל בזמן ההיתר יוכל לגמרו אפילו אחר חצות אך רבו החולקים עליו ולכך פסק השו"ע (בסימן תס"ח ס"ט) בהג"ה דלא כוותיה וזהו בע"פ, אבל בע"ש דקילא מע"פ אם הוא שעת הדחק דיהיה לו עליו תרעומות אם לא יביא לו על שבת נראה לי דיוכל לסמוך על דעת הר"י דיוכל לגמרו אפילו אחר זמן מ"ק אפילו בשכר.

5# - "פרקמטיא שרי"

מגן אברהם (סימן רנא ס"ק א) [על דברי הש"ע "העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה"]

38. אבל פרקמטיא שרי [ראיה #1] וכ"מ בגמ' בעובדא דבני בישן (פסחים נ, ב) [ראיה #2] וכ"מ ספ"ב דשבת דתקיעה שניה היה לבטל העיר וחניותי'.

מחצית השקל (סימן רנא ס"ק א)

39. המלאכה וביטול חנויות זמנם שוה מתקיעה ב' ואילך, ותקיעה א' היתה לבטל את העם שבשדות, וכו', אבל לעני"ד הם דברים נפרדים דפרקמטיא היינו מכירה בצינעה, וחנות היינו שהחנות פתוחה ומוכר בפרהסיא, וכו', דבתקיעה שניה לא נתחייבו אלא לנעול החנויות אבל לאסור פרקמטיא דהיינו אפילו בצינעא לא שמענו.

6# - סומכין על הט"ז דלית בו איסורא בכל גוונא

ביאור הלכה (סימן רנא)

40. והנה לענין פרקמטיא כתב המ"א דאינו בכלל מלאכה, ושאר האחרונים (הר"ם ותו"ש וח"מ) חלקו ע"ז בראיה. ועיין בפמ"ג שתירץ דכונת המ"א היינו דאין צריך להחמיר בזה לכ"ע ממנחה גדולה אבל לענין מנחה קטנה דינו כמו שאר מלאכה וכמו שכתב בעצמו (בסק"ד) שמה שאמר הגמרא דתקיעה שניה היתה לבטל העיר וחניותיה היינו בזמן מנחה קטנה וכן משמע במחה"ש דלענין סגירת החנויות שוה הזמן כמו לענין שאר מלאכות אך הקיל שם לענין פרקמטיא בצינעא עיי"ש. והנה העולם נהגו להקל לענין סגירת החנויות, ונראה שסומכין על דברי הט"ז הנ"ל דלית בו איסורא בכל גוונא.

7# - דין "פועל" ועשיית מלאכה עד קרוב לשקיעה

[לכאורה יש מחלוקת בין הבבלי והירושלמי]

תלמוד בבלי (שבת לה, ב)

41. תנו רבנן, שש תקיעות תוקעין ערב שבת (רש"י "שש תקיעות" - אף התרועות במנין, דסדר שלהן תקיעה תרועה ותקיעה): ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה - להבטיל עיר וחניות, שלישית - להדליק את הנר, דברי רבי נתן.

שולחן ערוך אורח חיים (סימן רנא סעיף א)

42. העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה.

אולם בתלמוד ירושלמי (בבא מציעא פרק ז הלכה א) – משמע דפועל צריך לעשות אצל ב"ה עד סמוך לשקיעת החמה, וז"ל:

43. ערבית [ערבי שבתות] בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית, עד איכן, עד כדי למלאות לו חבית מים ולצלות לו דגה ולהדליק לו נר.

פני משה (שם)

44. ערבי שבתות. כצ"ל. בין השכמה בין הערבה משל בה"ב. כמו בהשכמה של כל היום הוא משל בה"ב שהוא מוותר ושל פועלים הוא, כד הערבה של ע"ש הוא משל בה"ב לפועלין מפני שצריכים להקדים לכבוד שבת כדמסיק.

רמ"א בשולחן ערוך חושן משפט בהלכות שכירות פועלים (חושן משפט סימן שלא סעיף א)

45. השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב, מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו יכול לכופן, אפילו הוסיף על שכרן, כיון שלא התנה כן בשעה ששכרן.

רמ"א: לא היה מנהג בעיר, או שאמר להן: אני שוכר אתכם כדין תורה, חייבין לצאת מביתם בזריחת השמש ולעשות מלאכה עד צאת הכוכבים (טור ס"ד). ובערב שבת, מקדים עצמו לביתו שיוכל למלאות לו חבית של מים ולצלות לו דג קטן ולהדליק את הנר (שם ס"ה בשם הירושלמי).

מגן אברהם (שם סימן רנא ס"ק ד)

46. מנחה גדולה - היינו בשש ומחצה וכו', וצ"ע... וע"ק דבח"מ (סימן של"א) כתב בשם ירושלמי דפועל צריך לעשות אצל ב"ה עד סמוך לשקיעת החמה שיוכל לצלות לו דג קטן והיינו תקיעה שלישית ומשמע התם דצריך לעשות בשדה עד זמן הזה, ובגמ' [בבלי שבת לה, ב] אמרינן דבתקיעה ראשונה נכנסו אותן שבשדות.

יישוב #1

מגן אברהם (שם)

47. ואפשר לומר דהירוש' מדינא קאמר דפועל צריך לעשות, אבל אינו רואה סימן ברכה לכן תקנו חכמים תקיעות שיתבטלו אח"כ.

שער הציון (סימן רנא ס"ק ד) [ביאר את דברי המ"א]

48. דהנה המגן אברהם הקשה, הא פועלי שדה צריכין לפסוק בתקיעה ראשונה, וכן פועלי בית על כרחך ממנחה קטנה ולמעלה, ותירץ, דהירושלמי מיירי מדינא, אבל לאחר שתקנו על ידי התקיעות לשבות מהמלאכה, אין הכי נמי דצריך לשבות, ורוצה לומר שהבעל הבית ינכה לו עבור זה משכרו ששכרו ליום (עיין בנתיב חיים), ודוחק.

משנה ברורה (שם סימן רנא ס"ק ג)

49. מנחה גדולה - היינו בשש ומחצה ומנחה קטנה היינו תשע ומחצה (שער הציון ס"ק ג - ט"ז, וכן דעת המגן אברהם כמאן דאמר מנחה קטנה וכן פסק הפרי מגדים). והסומך על המקילין לא הפסיד והשעות הם זמניות.

וכ"ז בעושה מלאכת עצמו אבל פועל הנשכר אצל בעה"ב בסתם איתא בחושן משפט (סימן של"א) דזמנו הוא סמוך לשקיעת החמה ורק כדי שילך לביתו למלאות לו חבית מים ולצלות לו דג קטן ולהדליק לו את הנר אם לא במקום שיש מנהג קבוע לפסוק מקודם (ועיין במ"א ובס' תו"ש).

שער הציון (סימן רנא ס"ק ד) [ביאר עוד בזה]

50. **ותוספות שבת כתב, דנראה דמה שהצריכו לפסוק ממנחה ולמעלה, היינו, בעושה מלאכת עצמו, אבל לא בעושה מלאכת אחרים, ודבריו נכונים. אבל נראה דכל זה בדיעבד שנשכר ליום סתמא, אבל לכתחלה מוטל על הפועל שלא לשכור את עצמו ליום שלם בערב שבת, כי אם עד זמן מנחה קטנה.**

51. סיכום, על מה סומכים בימינו?

- 1# - אנשי ביתו מכינין צרכי שבת
- 2# - צריך לצרכי שבת לענגו
- 3# - דבר האבד
- 4# - בשעת הדחק, אם התחילו בזמן ההיתר יוכל לגמרו אפילו אחר זמן מ"ק אפילו בשכר
- 5# - "פרקמטיא שרי"
- 6# - סומכין על הטי"ז דלית בו איסורא בכל גווי
- 7# - פועל הנשכר אצל בעה"ב בסתם זמנו הוא סמוך לשקיעת החמה

ערוך השולחן (אורח חיים סימן רנא סעיף ד)

52. ויש להתפלא מה שבזמנינו אין הבעלי מלאכות מבטלין מלאכתן עד קרוב להשקיעה ומעולם לא שמענו למחות בידם!! ואולי זהו מדוחק הפרנסה, ועוד י"ל דבח"מ סי' של"א מבואר דהפועל עושה מלאכתו אצל הבעה"ב עד סמוך להשקיעה כדי לצלות לו דג קטן ע"ש, וזהו ע"פ הירושלמי, וא"כ אין דין ביטול מלאכה רק אצל בעה"ב ולא בפועלים, ועכשיו לרוב בעלי מלאכות ישנם פועלים והמה עושים. ועוד י"ל דאינם עושים מלאכה חדשה אלא גומרים איזה מלאכה וקילא טפי. ועוד י"ל דהטעם דביטול מלאכה הוא מפני שצריך להכין לשבת ועכשיו הנשים מכינות הכל. כן נלע"ד ללמד זכות והירא אלקים יעשה כתקנת חכמים וטוב לו.

ביאור הלכה (סימן רנא ד"ה "ואינו נוטל עליו שכר")

53. **ואף שהמצאנו הרבה פרטי קולא בענין זה, מי שהוא בעל מעשה ירא ה' יראה לכתחלה לזרז עצמו שלא יבא למדה זו שיצטרך לעשות עד סמוך לשקיעת החמה, אם לא מי שהשעה דחוקה לו וכמו שכתבנו במ"ב.**